
ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η συγγραφή ενός εισαγωγικού βιβλίου αποτελεί ίσως το πιο δύσκολο συγγραφικό έργο που θα μπορούσε κανείς να αναλάβει. Ο συγγραφέας πρέπει κατά κανόνα να φέρει σε επαφή τους νέους φοιτητές με το πολύπλοκο σύστημα γνώσεων μιας επιστήμης άγνωστης σε αυτούς, να τους εισάγει σε νέες έννοιες και να τους καταστήσει ικανούς να πορευθούν σε νέους δρόμους με τη βοήθεια καινούριων ερευνητικών εργαλείων, τα οποία επίσης οφείλει να διδάξει. Το έργο αυτό γίνεται ακόμη πιο δύσκολο όταν, πέραν όλων αυτών, οφείλει όχι μόνο να δώσει στους φοιτητές την επιστημονική γνώση και να τους μυήσει στην επιστημονική έρευνα, αλλά παράλληλα να τους διαποτίσει με το παιδαγωγικό πνεύμα ενός νέου σχολείου και με βάση αυτό να διαμορφώσει παιδαγωγικές συνειδήσεις.

Στο σημείο αυτό μου έρχεται στον νου η αγωνία του μεγάλου δασκάλου, του Ρήγα Βελεστινλή, όπως τη διατυπώνει στον πρόλογο του έργου του «Φυσικής Απάνθισμα»: «Οι παιδαγωγοί ξαπλώνουν με πολλήν έμφασιν τας διδασκαλίας οπού δίδουν εις τους μαθητάς τους, αι οποίαι είναι λέξεις, και πάλιν λέξεις, και αιωνίως λέξεις... Όθεν αφορώντας ο σκοπός μου εις το να οφελήσω το Γένος μου, και όχι προς επίδειξιν να επισωρεύσω λέξεις, (...) έπρεπε να το εκθέσω με σαφήνειαν, όσο το δυνατόν, οπού να το καταλάβουν όλοι...». Ο δάσκαλος του Γένους εκφράζει εδώ την αγωνία του να βρει την κατάλληλη γλώσσα και να εκφραστεί «με σαφήνειαν». Η δική μου αγωνία, πέραν τούτου, είναι να βρω την κατάλληλη επικοινωνιακή τακτική, αυτή τη μορφή της βαθύτερης επικοινωνίας που, όπως προείπα, δεν προσφέρει απλώς και μόνο την ακαδημαϊκή γνώση, αλλά είναι σε θέση να διαμορφώσει παιδαγωγικές συνειδήσεις.

Για τον σκοπό αυτό δεν περιορίζομαι μόνο στις εκατοντάδες των παραπομπών και υποσημειώσεων με τις οποίες τεκμηριώνονται οι παρατιθέμενες γνώσεις, ούτε και στη μεγάλη εκπαιδευτική μου εμπειρία, η οποία απορρέει από τη μακροχρόνια συναναστροφή μου με μαθητές όλων των βαθμίδων, καθώς και από τη συμμετοχή μου σε επιστημονικά συνέδρια και πολλά επιμορφωτικά σεμινάρια εκπαιδευτικών. Πέραν όλων αυτών, χρησιμοποίησα κάτι που δεν συνηθίζεται: το σκίτσο και τη σάτιρα των γελοιογράφων μας. Και εδώ πραγματικά έμεινα έκθαμβος. Πολλά από αυτά που έχει πει η επιστήμη τα έχουν εκφράσει ήδη οι γελοιογράφοι με το δικό τους σκωπτικό τρόπο. Αυτό υπήρξε για μένα μια ενδιαφέρουσα διαπίστωση. Έτσι, ο Quino, ο Μητρόπουλος, ο Αρκάς και ο Φρίξος δίνουν με τα σκίτσα τους μια άλλη πνοή στα δικά μου κείμενα.

Ωστόσο, όλη αυτή η μακροχρόνια εκπαιδευτική εμπειρία που προανέφερα και η ενασχόλησή μου με την έρευνα της ελληνικής παιδαγωγικής σκέψης και πράξης ήταν φυσικό να βρει τη θέση της στις σελίδες του βιβλίου αυτού. Τα περισσότερα παραδείγματα προέρχονται από την ελληνική εκπαίδευση. Εκτός αυτού, στο τέλος κάθε ενότητας παρατίθεται ειδικό κεφάλαιο για την ελληνική πραγματικότητα, και αυτό, από όσο τουλάχιστον γνωρίζομε, συμβαίνει για πρώτη φορά σε ένα ελληνικό εγχειρίδιο Παιδαγωγικής. Με τον τρόπο αυτό δεν επιθυμούμε ασφαλώς να βάλουμε εθνικά όρια στην επιστήμη. Πρόκειται για μια πρώτη προσπάθεια να εξεταστεί η ελληνική πραγματικότητα μέσα από μια θεωρητική οπτική γωνία, μολοντί δεν αποκλείεται το αντίστροφο: να γίνουν θεωρητικές τροποποιήσεις και καταγραφές με βάση την ελληνική εκπαιδευτική εμπειρία.

Το βιβλίο περιέχει επτά βασικά κεφάλαια, που διακρίνονται από αλληλουχία και εσωτερική συνοχή. Στην αρχή επιχειρείται η θεωρητική θεμελίωση της αγωγής και η περιγραφή του ερευνητικού πεδίου της Παιδαγωγικής Επιστήμης (πρώτο κεφάλαιο). Κατόπιν περιγράφονται οι μέθοδοι έρευνας, οι οποίες εντάσσονται σε τρεις ευρύτερες μεθοδολογικές κατευθύνσεις (δεύτερο κεφάλαιο), για να ακολουθήσει (στο τρίτο κεφάλαιο) η ανάλυση των κοινωνικών συνθηκών υπό τις οποίες προέκυψε το σχολείο και να παρουσιαστεί ο ρόλος τους στις σύγχρονες γραφειοκρατικές κοινωνίες.

Συνεχίζοντας αυτή την πορεία από το όλο στο επιμέρους, αναλύο-

νται στη συνέχεια (τέταρτο κεφάλαιο) τα δύο βασικά σκέλη του παιδαγωγικού ζεύγους, ο μαθητής και ο δάσκαλος, για να προσδιοριστεί κατόπιν (πέμπτο κεφάλαιο) η παιδαγωγική σχέση που οφείλει να διέπει τα δύο αυτά πρόσωπα. Το έκτο κεφάλαιο είναι και αυτό αφιερωμένο στην εσωτερική πλευρά του σχολείου: τους σκοπούς και τους στόχους του, τα προγράμματα και τα σχολικά εγχειρίδια με τα οποία επιχειρείται η εκπλήρωση των σκοπών και των στόχων. Στο έβδομο και τελευταίο κεφάλαιο πραγματευόμαστε κρίσιμα ζητήματα και προβλήματα της σύγχρονης κοινωνίας, προσπαθώντας με τον τρόπο αυτό να κρατήσουμε το σχολείο ανοιχτό στην κοινωνία, όπως εξάλλου συνάδει με το πνεύμα μιας παιδαγωγικής σκέψης, διαποτισμένης από τον ευρύτερο κοινωνικό και κοινωνιολογικό προβληματισμό.

Αν πέτυχα ή όχι στην προσπάθειά μου αυτή, αν το βιβλίο τούτο «έχει πράγματα να πει» ή όχι, αυτό θα το κρίνουν οι αναγνώστες. Από τη δική μου πλευρά, στις πρώτες αυτές σελίδες, οι οποίες πάντα γράφονται τελευταίες, θα ήθελα ακόμη, να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες. Και πρώτα από όλα σε ποιον άλλο, στη Χρυσούλα. Τη σύζυγό μου, που, πέρα από την πολλαπλή ουσιαστική της συμμετοχή στο βιβλίο αυτό, υπάρχει πίσω από κάθε δημιουργική μου προσπάθεια και τη στηρίζει με τον δικό της αγόγγυστο τρόπο. Να ευχαριστήσω επίσης τον Αντώνη Χουρδάκη, συνάδελφο και φίλο, και τον συνάδελφο Νίκο Παπαδάκη για την ουσιαστική συμβολή και την απεριόριστη συμπαράστασή τους.

Εντελώς ιδιαίτερα αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω επίσης τις εκατοντάδες και τις χιλιάδες των φοιτητών μου, που επί δύο δεκαετίες περίπου παρακολούθησαν τις παραδόσεις μου και μου έδωσαν την ευκαιρία να διασταυρώσω τη γνώση και τη σκέψη μου με τη δική τους νεανική και κριτική σκέψη. Η ανταλλαγή απόψεων και οι συζητήσεις που προκλήθηκαν στα πλαίσια των μαθημάτων αυτών ανατροφοδότησαν συχνά τη σκέψη μου και με βοήθησαν, με τον δικό τους τρόπο, να επανεξετάσω τις θέσεις και τις απόψεις μου. Συχνά, γράφοντας και ξαναγράφοντας αυτό το βιβλίο, είχα την ευκαιρία να αναπλάσω τις συζητήσεις αυτές και να ξαναζήσω αναδρομικά τις στιγμές μιας κορυφαίας επικοινωνίας, η οποία δεν είναι άλλη από τη διδασκαλία.

Ηράκλειο Γενάρης 1999